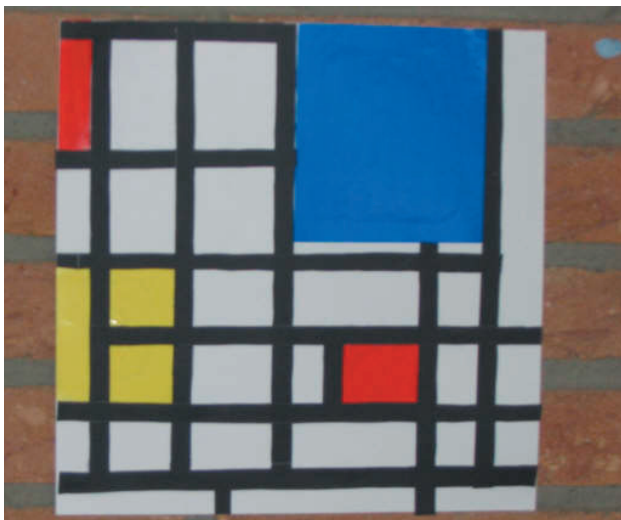


Mondriaans mysteries ontraadseld

Als de kinderen uit groep 8 's middags de klas binnenkomen, is het lokaal veranderd. In een hoek is een atelier gemaakt. Er staat een ezel met een leeg doek erop, er staan bussen verf en overal hangen schilderijen. Sommige schilderijen zijn heel realistisch, andere hebben vooral veel vorm en kleur. Een aantal kinderen gaat nieuwsgierig een rondje lopen. Er zijn er ook die snel hun plaats opzoeken, in afwachting van wat komen gaat ... De kinderen zullen in een ontdekkingstocht onderzoeken wat de beweegredenen waren van schilder Mondriaan om, in onze ogen, heel eenvoudig te schilderen. Hoe kwam hij tot de verandering van realistisch naar abstract schilderen? En was hij werkelijk in een paar minuten klaar, zoals je op het eerste gezicht zou denken?

Kennismaking

Er komt een man de klas binnenlopen. Op zijn hoofd heeft hij een baret, zijn overhemd zit onder de verfvlekken. Hij loopt het atelier binnen waar de kinderen in een kring zitten, en blijft dan staan om te kijken naar de schilderijen die daar hangen. Hij mompelt: 'O ja, dit was in de tijd van oom Frits. En deze ... o ja, toen ik dit had gemaakt, vroegen de mensen of ik een gatenkaas had geschilderd. Nee, de mensen begrijpen mij, Piet Mondriaan, niet altijd.' Met een zucht kiest hij een schilderij uit en laat het werk aan de kinderen zien. 'Wat is dit?', vraagt de schilder. Eerst blijft het een poosje stil. Dan komen er wat aarzelende reacties: 'Lijnen, vlakken'; 'zwart-wit'; 'een zeil van een schip'. Andere kinderen springen hierop in: 'Ja, het is een schip, ik zie ook de palen op het strand!' Een ander denkt: 'Dat kunnen ook bomen zijn.' Niemand reageert. 'Bomen?', vraagt de schilder verbaasd. 'Kijk, hier zijn de stammen.' De leerling met dit idee wijst onderin het schilderij. Een volgende leerling reageert nuchter: 'Het hoeft toch helemaal niets voor te stellen, net als die andere dingen aan de muur?' Na deze opmerking hangt de schilder het werk terug in het atelier. Sommige kinderen vragen: 'Maar wat is het dan? U weet het toch wel?' Mondriaan vertelt dat hij binnenkort terug zal komen en dat ze dan te horen krijgen wat het voorstelt. Als hij vertrekt, kijken de kinderen hem teleurgesteld na.



Van realiteit naar abstractie

Op de muur wordt nu een bloeiende appelboom geprojecteerd. De klas krijgt van de leerkracht de volgende opdracht: probeer de boom zo echt, zo realistisch mogelijk na te te schilderen. De leerkracht wil de kinderen laten voelen hoe moeilijk het is om realistisch te schilderen. Voordat ze beginnen, wisselen de kinderen tips uit. Maar wat is het moeilijk!

Dan komt Mondriaan weer in beeld. Hij vertelt dat hij realistisch schilderen ook moeilijk vindt en dat hij vooral moeite heeft met de details. Mondriaan legt uit dat hij de boom anders ziet en deze op *zijn* manier heeft geschilderd. 'Kijk maar.' De kinderen reageren heel verrast op wat hij laat zien: 'Het lijkt wel een herfstboom!'; 'U hebt heel veel weggelaten!'; 'De kleuren zijn heel saai!'; 'U hebt helemaal geen blaadjes geschilderd!'; 'Het lijkt wel of de achtergrond in allemaal stukjes is geknipt!'; 'Ja, en dat komt door die takken!'

Mondriaan kijkt met half dichtgeknepen ogen toe en vraagt: 'Welke vormen zie je?' Er komt een stroom van reacties. De kinderen wijzen vooral op de kromme lijnen en de vlakken op de achtergrond. Mondriaan blijkt toch niet helemaal tevreden over zijn schilderij. Hij vindt het wel mooi, maar de boom lijkt nog teveel op een boom zoals hij die buiten tegenkomt, en dat wil hij niet. Hij wil een *abstracte* boom, een boom in strakke lijnen en zonder details. 'Wat is er belangrijk genoeg aan deze boom om in het abstracte schilderij naar voren te laten komen?', legt hij de klas voor.

'De stam is denk ik niet zo heel belangrijk', stelt één van de leerlingen vast, 'maar de takken en bladeren wel, want die geven juist het idee van een boom.' 'Maar dat kunt u misschien ook op een andere manier doen', wordt er gereageerd. 'Hoe dan?', vraagt Mondriaan. Iemand merkt op: 'Nou, door bijvoorbeeld vormen van bladeren te gebruiken, en takken zoals in het andere schilderij. Daar zijn niet veel takken getekend, maar ze lopen allemaal door elkaar en daardoor lijkt het zo'n wilde boom!' Een ander zegt: 'Ik denk dat u van onderen geen stam schildert, maar in het midden toch wel. Anders heb je alleen maar losse bladeren.'

Aan de hand van deze voorspellingen gaan de

kinderen zelf een boom abstraheren op de manier waarop Mondriaan dat volgens hen zou doen. Er komen verrassende resultaten tevoorschijn. De kinderen schilderen de blaadjes van de boom bijvoorbeeld niet meer apart, maar leggen een soort waas over de takken door met hun kwast te tamponeren. Ook beginnen ze strakkere lijnen te gebruiken. Na afloop evalueren ze samen met Mondriaan de manier waarop de bomen vormgegeven zijn, of ze nu nog wel op een boom lijken en of ze een gevoel geven van een boom. Ter afsluiting komt het schilderij uit het begin weer in de kring. Er klinken kreten van verbazing. Waar ze er eerder niet goed uitkwamen, zien de kinderen nu dat op dit schilderij de boom van Mondriaan staat!

Ordenen: nieuwe mysteries

Mondriaan loopt voorin de klas rond, rommelt wat in een tas en haalt er een hagelslagpak, een eierdoos en een lege keukenrol uit. Hij stapelt deze op, zet ze vervolgens anders neer en vraagt uiteindelijk een leerling hem te komen helpen. 'Hoe zou jij dit neerzetten?' De andere leerlingen denken meteen met hun klasgenoot mee: 'Nee, dat moet je daar niet zetten, nu kun je niet meer alles goed zien!'

hebben opgelet in welke verhouding ze de kleuren hebben gebruikt. Mondriaan stelt de vraag: 'Kunnen we hier een schilderij van maken?' Een leerling kijkt het atelier in en zijn vinger schiet omhoog. 'Ja', merkt hij op, 'want dat hebt u ook gedaan! Je hoeft er alleen maar zwarte lijnen omheen te zetten!' Al lijkt het een eenvoudig werkje, toch kijken de kinderen goed hoe dik de lijnen moeten zijn. Ze zien ook dat het belangrijk is dat de vormen de juiste grootte hebben en dat de kleurvakken en de witte vakken goed verdeeld zijn. Er zijn zelfs leerlingen die de kleuren wegen. Iemand zegt: 'Rood weegt veel zwaarder dan geel, daarom heb ik daar een kleiner vakje van gemaakt!'

Mondriaan laat verschillende composities van zichzelf zien en vraagt de kinderen te letten op de kleurverdeling. De kinderen reageren betrokken: 'U gebruikt bijna nooit rood en blauw naast elkaar!'; 'Als er veel lijnen zijn, gebruikt u maar heel weinig kleur en andersom'; 'U schildert nooit twee even grote vlakken van verschillende kleuren naast elkaar'; 'De lijnen zijn meestal allemaal even dik'; 'Bij sommige schilderijen hebt u heel veel kleurvakjes gebruikt, bij andere bijna niet!'; 'De meeste lijnen lopen door heel het schilderij, het zijn

'Als twee lijnen elkaar kruisen, wordt het op die plek wat donkerder. Dan lijkt het net of dat gedeelte dichterbij is.'

'Weet je wat?', zegt Mondriaan, 'help allemaal maar eens mee.' De kinderen mogen drie materialen uitkiezen en gaan deze op hun gevoel neerzetten en ordenen. Het is een schitterend gezicht: met drie dingen heb je nog heel wat mogelijkheden! De kinderen schuiven, zetten neer, veranderen weer en komen uiteindelijk tot een opstelling waar ze tevreden mee zijn. Na korte tijd geven ze het vooraanzicht met gekleurd papier (in de basiskleuren rood, geel en blauw) weer op een wit vel. Als ze klaar zijn, vraagt Mondriaan waarom ze de materialen hebben neergelegd op de manier zoals deze intussen zijn opgeplakt. Er komen veel reacties die te maken hebben met de grootte van de vlakken. De meeste kinderen blijken bij het knippen ook te

heel lange lijnen'.

Ondertussen praat Mondriaan met de kinderen over de vraag wat ze eigenlijk zien gebeuren: over het aanbrengen van evenwicht in een schilderij. Ze bespreken welke kleuren je wel of beter niet naast elkaar kunt zetten en hoe groot de vlakken dan moeten zijn. De kinderen zijn de kleuren en vormen als het ware aan het wegen. Ze vinden dit erg interessant. Iedereen ziet zijn eigen 'perfecte' schilderij al voor zich. Na een tijdje rondt Mondriaan het gesprek en de opdracht 'schilderijen te verbeteren' af en vertelt hij de kinderen dat ze nu zelf hun mooiste compositie mogen gaan maken aan de hand van wat ze hebben gezien en gehoord. Dit mogen ze doen met gekleurd papier en stroken, net als bij de vorige compositie.

Al snel is iedereen weer bezig. Dit is duidelijk de leukste opdracht tot nu toe! De leerlingen zijn ijverig aan het knippen, schuiven en verbeteren, en plakken het resultaat uiteindelijk op. Het is een fantastisch gezicht om hen zo heerlijk enthousiast bezig te zien. En er is weer een mysterie ontrafeld!

New York

Als de kinderen de volgende dag binnenkomen, zien ze kranten, verf, papier en kwasten op hun tafel liggen. Het wordt stil in de klas wanneer Mondriaan zijn schilderklaren aantrekt en zijn baret op zijn hoofd zet. Hij kijkt verdrietig voor zich uit. Dan begint hij te vertellen over de moeilijke tijd die hij heeft meegemaakt. Er dreigde oorlog in Nederland.



Daarom vluchtte hij: eerst naar Engeland en later naar New York. Hij hoorde dat Nederland werd ingenomen, en dat dit een maand later gebeurde met Parijs. Er vielen veel onschuldige slachtoffers. De wereld was zó vol van angst dat Mondriaan helemaal niet meer in staat was om te schilderen. Ondertussen werd hij overweldigd door de indrukken die hij in New York opdeed. Wat een enorme gebouwen! Sommige kwamen tot in de lucht. Wat een bijzondere stad! En welke straat hij ook in keek, overal zag Mondriaan huizen, gebouwen, mensen, honden en vooral verkeer. Overal raasden auto's, nergens was het stil. Mondriaans vriend liet hem muziek horen die precies bij die drukke stad paste. Toen hij die muziek hoorde, wilde hij spontaan gaan schilderen.

Even later klinkt er een echt Boogie Woogie-nummer¹ door de klas. Mondriaan kijkt wat dromerig voor zich uit. 'Ik hoor het bruisende leven: de auto's, de taxi's en al die gehaaste mensen. Wacht, ik zal jullie wat beelden laten zien.' Snel doet hij de diaprojector aan. 'Dit is wat ik voor me zag.' Met een verheerlijkt gezicht gaat Mondriaan achter zijn schildersezels zitten. Hij begint enkele vlakken te schilderen. Daar omheen maakt hij wat lijnen van stippen. 'Ga naar je plaats en schilder met me mee. Wat voel jij bij deze muziek?', moedigt hij de kinderen aan. Terwijl de kinderen aan het schilderen zijn, draaien er verschillende Boogie Woogie-nummers. Ook is er een doorlopende diapresentatie.

Plakband

Na het schilderen krijgen de kinderen een video te zien waarop tijdgenoten van Mondriaan vertellen over deze schilder. Zij zeggen vooral iets over zijn werkwijze. Na afloop bespreekt de leerkracht de werkwijze van Mondriaan. De kinderen zullen zelf namelijk ook op deze manier te werk gaan. De leerkracht: 'Hoe heeft Mondriaan dus zijn schilderij eerst gemaakt?' 'Met plakband', is de reactie. 'Gaan wij ook met plakband werken?', wordt er opgewonden gefluisterd. 'Maar waarom werkte hij nu met plakband?', gaat de leerkracht verder. 'Dan krijg je mooie, rechte lijnen', wordt er geopperd. Een ander reageert: 'Hij trok het er ook weer af en dan plakte hij het opnieuw op. Dat kan heel makkelijk met plakband.' De leerkracht wil nog meer weten:



'Wat heeft hij verder gedaan?' De leerlingen: 'Als er twee gekleurde lijnen elkaar kruisten, maakte hij hier met een andere kleur een vlakje op.' 'Waarom?', aldus de leerkracht. Iemand zegt: 'Als twee lijnen elkaar kruisen, wordt het op die plek wat donkerder. Dan lijkt het net of dat gedeelte dichterbij is. Mondriaan wilde geen diepte in zijn schilderij.' De kinderen gaan aan de slag om volgens deze werkwijze hun eigen schilderij te maken. Opnieuw klinken er Boogie Woogie-nummers door de klas en worden de al eerder genoemde dia's getoond. Terwijl de leerlingen bezig zijn, laat Mondriaan zijn eigen schilderij 'Boogie Woogie' zien, vernoemd naar de muziekstijl. Bij de evaluatie merken de kinderen op dat de kleuren die ze gebruikt hebben nog dezelfde zijn als tijdens de vorige opdracht en dat de lijnen zo mooi strak zijn geworden door het gebruik van plakband. Verder valt het iedereen op dat het werk meer is gaan leven. Dat komt vast door de Boogie Woogie-muziek!

Museummiddag

Het is donderdagmiddag. In Mondriaans atelier hangen een heleboel schilderijen van kinderen. Het is een echt museum geworden. Per periode uit Mondriaans leven (realistisch, abstract en Boogie Woogie) is een hoek ingericht. Ouders en andere belangstellenden zijn uitgenodigd om het museum te komen bekijken. De kinderen hebben allemaal een taak: museumdirecteur, gids, koffiejuffrouw, Mondriaan zelf, workshopbegeleider ... Ze voelen zich heel gewichtig. De spanning stijgt als de eerste bezoekers binnenstromen. Zullen ze het begrijpen en mee kunnen gaan in Mondriaans mysteries? Zullen ze de raadsels van het abstraheren kunnen ontrafelen, op de manier waarop de kinderen dat hebben gedaan? Per hoek zijn workshops te volgen over de periode die daar centraal staat. Een aantal gidsen leidt bezoekers in het museum rond en geeft uitleg. De museumbezoekers vinden het geweldig! De kinderen stralen een grenzeloos enthousiasme uit. Als ze beginnen te vertellen, laten ze menig ouder versteld staan van hun uitleg bij de schilderijen van Mondriaan en hun eigen werkstukken. Ook de creatieve workshops wekken alom verbazing.

Wat is de leerkracht trots op de kinderen! Nu hoort deze ook pas goed wat de kinderen van de lessen hebben opgepikt. Dat is echt geweldig! Ze leggen keurig uit wat Mondriaans beweegredenen waren om abstract te schilderen. Ze wijzen op hun eigen schilderijen aan hoe ze deze werkwijze hebben doorleefd en tot uitdrukking hebben gebracht. Moderne kunst te moeilijk? Mondriaans schilderijen kleuterwerk? Nu niet meer!

Voetnoten

¹ Boogie Woogie is een pianospelstijl ontstaan in Amerika, aan het eind van de 19^e eeuw. Het is een opwindende, ritmische pianoblues, waarbij de linkerhand een zeer strak ritme speelt en de rechterhand allerlei bluesloopjes in verschillende maatvoering mag spelen.